

Ustrój społeczny i polityczny w Starożytnej Grecji cz. II - Sparta

Ustrój społeczny i polityczny Starożytnej Grecji - cz. II - Sparta

Sparta

Sparta położona jest na półwyspie Peloponez, w dolinie rzeki Eurotas. Polis powstało prawdopodobnie pod koniec IX wieku przed Chrystusem, w wyniku synojkizmu, czyli połączenia czterech wsi. W drugiej połowie wieku VIII rozpoczęła się ekspansja terytorialna. Spośród podbitych osad, mieszkańcy jednej zostali włączeni do społeczności spartańskiej na równych prawach. Odtąd Sparta składała się z pięciu wsi. W wieku VIII i VII przed Chrystusem Spartanie stoczyli dwie wojny meseńskie, w wyniku których podbili Mesenię i uzależnili od siebie miejscową ludność, która odtąd będzie tworzyła społeczną warstwę niewolnych chłopów, zwanych helotami.

Od VI wieku przed Chrystusem polityka Sparty uległa zmianie. Lacedemończycy (tak nazywano Spartan) nie podbijali już sąsiednich poleis, ale sformułowali system przymierzy, który zapewnił im hegemonię (zwierzchnictwo) nad znaczną częścią Peloponezu. Z czasem powstał luźny system sojuszy, nazywany błędnie przez niektórych historyków Związkiem Peloponeskim, choć jego charakter lepiej oddaje nazwa Lacedemończycy i ich sprzymierzeńcy.

W polis spartańskim wyróżniamy trzy podstawowe grupy społeczne: spartiatów (zwanych również spartanami), periojków oraz helotów.

Spartiaci, Periojkowie, Heloci

Spartiaci byli pełnoprawnymi i wolnymi członkami wspólnoty politycznej, czyli polis. Stanowili jednak stosunkową niewielką grupę społeczną. W czasach największej świetności jest ich około 40 tysięcy, podczas gdy w tym samym czasie populacja helotów wynosi ponad 200 tysięcy głów. Podstawową cechą spartiatów jest rezygnacja ze wszelkich działań o charakterze gospodarczym. To zamknięta i dziedziczna grupa zawodowych wojowników, których całe życie było podporządkowane funkcjom militarnym, które mieli pełnić. Podstawą utrzymania rodziny był przydzielony spartiacie dział ziemi, uprawiany przez niewolnych helotów. Ziemi tej nie mogli spartiaci sprzedać, ani podzielić. Tryb życia spartiaty był bardzo surowy, z potępieniem luksusu w każdej formie. Obowiązywał zakaz posiadania złotych i srebrnych monet. Do minimum ograniczona została forma życia rodzinnego, na rzecz zbiorowego. Nawet decyzje, czy dziecko powinno być wychowywane czy nie, należała do wybranego kolegium starców. Słabe dzieci porzucano w górach.

Podstawą systemu społecznego było specyficzne wychowanie zwane agoge. Systemowi temu podlegali chłopcy od siódmego roku życia. Opuszczali oni dom rodzinny i przenosili się do wspólnego obozu, w którym panował duch ostrej rywalizacji. Przejście z jednej klasy wiekowej do drugiej wiązało się z licznymi brutalnymi obrzędami, zaś najbardziej pożądaną cechą u adeptów była odporność na ból. Agoge kładło nacisk na sprawność fizyczną, uczono wprawdzie czytania, pisanie i podstaw muzyki, ale na tym kończyła się edukacja kulturalna przyszłego obywatela. W wieku dwudziestu lat młody spartiatka wchodził do grupy obywateli, opuszczał obóz i aby uzyskać prawa obywatelskie musiał być przyjęty do jednej z kilkunastoosobowych grup mężczyzn, w różnym wieku, spożywających wspólnie posiłki (syssytia). Przejście z agoge do życia obywatelskiego łączyło się również z kryptejami. Chłopcy, nago, bez żadnego uzbrojenia, z wyjątkiem noża, udawali się na rok do lasu i sami musieli o siebie zadbać, zdobyć pożywienie, ubrania i wszystko, co potrzebne do przetrwania, przy czym mogli w tym celu zabijać helotów.

Spartiaci mówili na siebie homoioi, czyli jednakowi. Istniały jednak również niższe kategorie spartiatów, którzy nie mieli już pełni praw politycznych, a przyczyny degradacji społecznej były różne.

Periojkowie (perioikoi – mieszkający wokoło) żyli w gminach zachowujących wewnętrzną

autonomię. Podstawą ich bytu była uprawa ziemi, która stanowiła ich swobodną własność. Zajmowali się również rzemiosłem i handlem. To periojkowie byli głównymi dostawcami uzbrojenia do armii spartańskiej oraz budowniczymi obiektów użyteczności publicznej. Pełnienie tych funkcji często było dla nich źródłem znacznych dochodów. Byli członkami wspólnoty politycznej, czego wyrazem jest nazwa polis (Lacedemończycy, Lacedemończycy nie Spartanie), jednak nie brali udziału w zgromadzeniu obywateli i nie mieli dostępu do spartańskich urzędów. Przez cały czas istnienia polis, periojkowie zachowywali wielką lojalność wobec Sparty, tylko raz, w 464 roku przed narodzeniem Chrystusa poparli helotów w czasie ich buntu.

Heloci to niewolni chłopci, głównie mesyńscy. Spoczywał na nich ciężar uprawy całej ziemi należącej do Jednakowych (homoioi). Stanowili więc podstawę systemu gospodarczego Sparty. Byli w sposób trwały związani z uprawianą przez siebie ziemią, a właściciel działki nie mógł ich wyzwolić. Helotów było znacznie więcej niż Spartan, dlatego lęk przed buntem helotów determinował całe życie społeczno-polityczne spartiatów. Z tego powodu Lacedemończycy bardzo niechętnie brali udział w dalekich wyprawach wojennych. Obsesyjny strach przed powszechnym buntem helotów tłumaczy niejako brutalny sposób funkcjonowania kryptei, jako instytucji, której celem było sianie lęku wśród helotów.

Na czele państwa stali dwaj dziedziczni królowie. Podwójna monarchia występuje wyłącznie w Sparcie. Królowie dowodzili armią. W razie wyprawy wojennej jeden z nich wyruszał na wojnę na czele części armii, drugi zaś pozostawał z resztą wojska w polis, aby zabezpieczyć Spartę przed częstymi w takich sytuacjach buntami helotów.

Najistotniejszym organem państwa lacedemońskiego była rada starszych, nazywana geruzją. Zasiadało w niej 28 gerontów – przedstawiciele arystokracji rodowej, powyżej 60 roku życia oraz dwóch królów. Gerontów wybierało Zgromadzenie obywateli, a swoją funkcję sprawowali dożywotnio. Geruzja posiadało w zasadzie pełnię władzy ustawodawczej.

Teoretycznie władzę w państwie miało sprawować Zgromadzenie obywateli, które w przypadku Sparty nosi nazwę apella. W rzeczywistości jednak rola zgromadzenia ograniczała się do głosowania „za” lub „przeciw” proponowanym przez geruzję uchwałom, samo zaś głosowanie odbywało się poprzez aklamację, czyli jednoczesny krzyk, co dawało gerontom szerokie możliwości interpretacji woli ogółu. W Zgromadzeniu brali udział wszyscy obywatele, czyli spartiaci powyżej 20 roku życia.

Bardzo ważną rolę w Sparcie odgrywało pięcioosobowe kolegium eforów. Byli oni wybierani na jednoroczną kadencję i kontrolowali całość życia politycznego polis. Mogli zaskarżyć i uwięzić każdego, kto ich zdaniem działał wbrew interesowi państwa, nawet króla. Jedynym ograniczeniem ich władzy była świadomość, że po zakończeniu kadencji zostaną rozliczeni ze swoich działań.

Ustrój polityczny Sparty to oligarchia, gdyż faktyczna władza spoczywała w rękach wpływowej grupy obywateli, w tym przypadku gerontów.